

Кузмінська О. Е.,
професор кафедри
обліку в кредитних і бюджетних установах
та економічного аналізу,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ВЕКТОРИ АНАЛІЗУ БАЛАНСУ ПІДПРИЄМСТВА

O. Kuzminska
professor of department of account in credit and budgetary
establishments and ekonomichnoho analysis,
DVNZ KNEU to the name of Vadym Get'mana

VECTORS OF STATEMENT OF ENTERPRISE ANALYSIS

АНОТАЦІЯ: Розглянуто загальні теоретичні підходи щодо аналізу фінансового звіту «Баланс», конкретизовано сутність поняття «фінансовий стан підприємства», уточнено мету, завдання та напрями аналізу балансу підприємства у сучасних умовах гармонізації вітчизняної облікової системи з МСФЗ.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: баланс, фінансова звітність, фінансовий стан, аналіз, підприємство, ліквідність, платоспроможність

ANNOTATION: General theoretical approaches are considered in relation to the analysis of financial statement «Balance», essence of concept «the financial state of enterprise» is specified, a purpose, task and directions of statement of enterprise analysis, is specified in the modern terms of harmonization of the domestic accounting system with IFRS.

KEYWORDS: balance, financial reporting, financial state, analysis, enterprise, liquidity, solvency

Розвиток системи економічних відносин в Україні в напрямі міжнародної інтеграції спонукає до введення в управлінську практику вітчизняних суб'єктів господарювання корпоративної соціальної відповідальності. Дана реорганізація управлінських систем передбачає використання ефективних інструментів і важелів управління, дієвість яких має підкріплюватись відповідною обліково-аналітичною інформацією про діяльність підприємств.

Значний обсяг такої інформації формується в процесі аналізу фінансової звітності, що вмотивовує необхідність розширення сфери його застосування в напрямі формування й аналітичного осмислення інформаційних потоків щодо фінансового стану, ефективності діяльності підприємства та його вартості.

На фоні динамічного розвитку процесів стандартизації обліку й аудиту в Україні, які підкріплені відповідною законодавчою базою, питання аналізу фінансової звітності суб'єктів господарювання залишаються поза увагою науковців.

Актуальність даного підходу обумовлюється необхідністю дослідження змін і тенденцій розвитку методики й організації аналізу фінансової звітності суб'єктів господарювання в Україні на сучасному етапі поглиблення економічних реформ у контексті наближення вітчизняної облікової системи до міжнародної практики. Необхідність розроблення інноваційної концепції аналізу фінансової звітності підприємства диктується сучасними процесами інтеграції економічних систем, поглибленням господарських взаємозв'язків суб'єктів господарювання.

Розв'язанню теоретичних і практичних питань складання та аналізу фінансової звітності присвячено значну кількість досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців. Зокрема, питання методики й організації фінансового аналізу розкриваються в роботах О. Я. Базилінської [1], М. І. Баканова і А. Д. Шеремета [2], Ф. Ф. Бутинця [3], А. М. Герасимовича [4], В. В. Ковальова та Віт. В. Ковальова [5], В. О. Мец [11], Є. В. Мниха [6], В. Я. Поповича [7], Г. В. Савицької [8], Ю. С. Цал-Цалка [9], М. Г. Чумаченка [10, 11].

Утім, вивчення економічної літератури свідчить, що численні теоретичні і практичні питання аналізу фінансової звітності як наукового інструменту обґрунтування і прийняття соціально-відповідальних рішень зацікавленими сторонами бізнес-середовища залишаються не вирішеними. Необхідність вироблення інноваційних підходів до методики й організації аналізу фінансової звітності підприємства обумовлюється динамікою економічних перетворень, притаманних вітчизняній економіці, і подальшим реформуванням системи бухгалтерського обліку в напрямку гармонізації з міжнародними стандартами фінансової звітності. Наявні суперечності теоретичного і методологічного характеру національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку та міжнародних стандартів фінансової звітності, а також відсутність у фінансовій звітності показників соціальної діяльності суб'єктів господарювання знижують якість інформаційно-

го забезпечення соціально-відповідального управління суб'єктів господарювання. Неврегульованими залишаються питання аналізу фінансової звітності, теоретико-методичні положення якого нечітко обгрунтовані в науці, а методика характеризується альтернативністю способів обчислення важливих аналітичних показників і варіативністю їх трактування при оцінці ефективності господарської діяльності підприємства, що призводить до необ'єктивності та неадекватності результатів аналізу. Відсутність цілісної концепції формування фінансової звітності та аналітичної інтерпретації її показників чинить суттєві перешкоди інформаційному забезпеченню учасників економічних відносин в умовах розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні.

Важливим компонентом аналізу фінансової звітності є аналіз фінансового стану за даними балансу. Саме за його результатами оцінюється якість господарської діяльності підприємства. Аналітичні дослідження балансу підприємства надають можливість оцінити його платоспроможність і ліквідність, рівень фінансової стійкості й ділової активності, обсяги і якість дебіторської та кредиторської заборгованості.

Результати критичної оцінки інформації із вітчизняних і зарубіжних фахових видань показали відсутність єдиного визначення поняття «фінансовий стан підприємства». О. Я. Базилінська характеризує фінансовий стан підприємства сукупністю показників, що дають можливість оцінити наявність, розміщення та ефективність використання фінансових ресурсів [1, с. 40]. В. О. Мец стверджує, що фінансовий стан є показником фінансової конкурентоспроможності, тобто кредитоспроможності, платоспроможності, виконання зобов'язань перед державою та іншими підприємствами [10, с. 204]. Г. В. Савицька визначає фінансовий стан як здатність підприємства фінансувати свою діяльність, яка характеризується забезпеченістю фінансовими ресурсами, необхідними для нормального функціонування підприємства, доцільністю їх розміщення й ефективністю використання, фінансовими відносинами з іншими юридичними і фізичними особами, платоспроможністю і фінансовою стійкістю [8, с. 409]. А. Д. Шеремет доводить, що фінансовий стан підприємства визначається розміщенням і використанням засобів (активів) і джерелами їх формування (власного капіталу і зобов'язань) [12, с. 45]. В. В. Ковальов і Віт. В. Ковальов пов'язують фінансовий стан підприємства з його економічним потенціалом, який складається з двох елементів: майнового і фінансового

потенціалу; майновий потенціал відображає інвестиційно-фінансовий аспект діяльності підприємства (майно та джерела його фінансування), а фінансовий потенціал характеризує економічну доцільність, результативність й ефективність використання майнового потенціалу [5, с. 226].

Наведені визначення дозволяють уточнити зміст поняття «фінансовий стан підприємства» — це спроможність підприємства забезпечити необхідний рівень фінансування господарської діяльності, що характеризується сукупністю показників наявності, розміщення і використання ресурсів підприємства та джерел їх фінансування. Також варто відзначити, що саме баланс слугує основним інформаційним джерелом аналізу фінансового стану підприємства за даними фінансової звітності.

Згідно положень вітчизняних і міжнародних облікових стандартів метою складання фінансової звітності є надання інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства, яка є корисною для широкого кола користувачів у прийнятті ними економічних рішень [13, 14], що дозволяє визначити мету аналізу фінансового стану підприємства — оцінити якість його господарської діяльності, забезпечити можливість прийняття зваженого управлінського рішення щодо фінансового стану користувачами звітної інформації, насамперед, зовнішніми: акціонерами, інвесторами, постачальниками, кредиторами, державними наглядовими органами а також надати інформацію для прогнозних розрахунків фінансового стану досліджуваного підприємства. Мета аналізу деталізується у його завданнях:

- проведення оцінки фінансового стану підприємства;
- виявлення тенденцій і закономірностей розвитку підприємства;
- визначення чинників негативного впливу на фінансовий стан підприємства;
- виявлення резервів оптимізації фінансового стану підприємства.

Оцінка інформації фахових джерел показала відсутність єдиних підходів щодо напрямів аналізу фінансового стану підприємства за даними фінансової звітності. Зокрема, О. Я. Базилінська називає напрями аналізу фінансового стану підприємства етапами аналізу і наводить такий їх перелік: аналіз ефективності управління активами підприємства, аналіз джерел формування капіталу підприємства, аналіз ліквідності, аналіз фінансової стійкості, аналіз ділової активності, аналіз рентабельності, ана-

ліз позиції підприємства на фінансовому ринку, визначення резервів підвищення ефективності діяльності підприємства [1, с. 40]. А. М. Герасимович виокремлює такі напрями аналізу фінансового стану, як оцінка фінансової стійкості, ділової активності, ліквідності й ефективності управління [4, с. 555]. В. О. Мец розглянула такі напрями аналізу фінансового стану, як аналіз активів і пасивів, аналіз ліквідності й платоспроможності, аналіз фінансової стабільності, аналіз оборотності оборотних коштів, аналіз руху коштів, аналіз дебіторської й кредиторської заборгованості, аналіз використання капіталу [11, с. 207]. Г. В. Савицька пропонує аналізувати фінансовий стан підприємства за такими напрямками: аналіз активів і пасивів, оцінка фінансової стійкості підприємства, аналіз ефективності й інтенсивності використання капіталу, оцінка ділової активності підприємства, оцінка виробничо-фінансового левєриджу, аналіз платоспроможності й кредитоспроможності підприємства, аналіз запасу фінансової стійкості підприємства (зони безпеки) [8, с. 447]. Ю. С. Цал-Цалко визначає такі напрями комплексного аналізу фінансового стану підприємства, як оцінка стану активів, платоспроможності, фінансової стійкості, ділової активності, ефективності діяльності та ринкової активності [9, с. 30]. А. Д. Шеремет називає напрями аналізу фінансового стану блоками аналізу, які охоплюють загальну оцінку фінансового стану та його змін, аналіз фінансової стійкості підприємства, аналіз ліквідності балансу, аналіз ділової активності й платоспроможності підприємства [12, с. 43]. В. В. Ковальов і Віт. В. Ковальов наголошують на необхідності проведення аналізу економічного потенціалу підприємства за такими напрямками: вертикальний і горизонтальний аналіз балансу, аналіз якісних зрушень у майновому потенціалі, оцінка ліквідності й платоспроможності, оцінка фінансової стабільності [5, с. 226]. Варто зазначити, що В. В. Ковальов і Віт. В. Ковальов рекомендують здійснювати аналіз ділової активності у процесі оцінки ефективності поточної діяльності, що традиційно є компонентом аналізу результативності діяльності підприємства за даними звіту про фінансові результати [5, с. 226]. Зважаючи на той факт, що ефективність поточної господарської діяльності підприємства пов'язана з тривалістю операційного циклу, залежною від оборотності коштів, втілених у різних видах активів (як правило, прискорення оборотності свідчить про підвищення ефективності поточної діяльності), і основні коефіцієнти, що характеризують ділову активність, розраховуються з використанням даних балансу, доці-

льно ділову активність підприємства аналізувати у процесі аналізу фінансового стану.

Проведене дослідження дозволяє уточнити перелік напрямів аналізу фінансового стану підприємства за даними балансу:

— загальний аналіз активів, зобов'язань і капіталу (елементів балансу);

— аналіз ліквідності й платоспроможності;

— аналіз ділової активності;

— аналіз фінансової стійкості;

— аналіз рентабельності.

Дослідження інформації фахових джерел щодо методів аналізу балансу показало, що до їх складу більшість науковців відносять методи горизонтального аналізу, вертикального аналізу і коефіцієнтного аналізу (О. Я. Базилінська [1, с. 9], В. О. Мец [11, с. 207], В. В. Ковальова і Віт. В. Ковальова [5, с. 227], Ю. С. Цал-Цалко [9, с. 38], А. Д. Шеремет [12, с. 6]). Слід зауважити, що О. Я. Базилінська [1, с. 9] та А. Д. Шеремет [12, с.6], крім наведених методів, виокремлюють метод трендового аналізу. Сутність даного методу полягає у порівнянні кожної позиції балансу з аналогічними показниками попередніх періодів і визначення тренду, як основної тенденції динаміки зміни показника, що дозволяє розрахувати можливі значення показників у майбутньому і слугує інформаційною основою розроблення прогнозів. Варто підкреслити, що наведене визначення трендового аналізу відповідає змісту горизонтального аналізу, у процесі якого визначаються абсолютні і відносні зміни за різними статтями балансу за визначені періоди, тому виокремлювати трендовий аналіз не доцільно. Також відзначається певною дискусійністю можливість застосування факторного аналізу з метою оцінки фінансового стану підприємства (факторний аналіз віднесено до переліку методів аналізу фінансового стану у роботах О. Я. Базилінської [1, с. 9], В. О. Мец [11, с. 207], Ю. С. Цал-Цалко [9, с. 45], А. Д. Шеремета [12, с. 6]). Факторний аналіз традиційно застосовується для визначення причин змін абсолютних і відносних показників, а також для розрахунку впливу кількісних і якісних факторів на зміну аналізованого показника. М.Г. Чумаченко довів необхідність застосування підходу обережності щодо застосування факторного аналізу: «Традиційний підхід до економічного аналізу показників діяльності підприємства — максимальне поглиблення розрахунків впливу факторів і резервів ефективності» не враховує у якій мірі ці, здебільшого громіздкі, розрахунки вплинули на зростання ефективності виробництва [10, с. 18]. Отже, з метою ана-

лізу фінансового стану підприємства доцільно застосовувати методи:

- вертикального аналізу, зміст процедур якого зводиться до аналізу структури балансу (здійснюється розрахунок питомої ваги окремих статей у валюті балансу);

- горизонтального аналізу (у тому числі, трендового аналізу), технологічні операції якого охоплюють аналіз динаміки статей балансу за певні періоди часу, визначення абсолютних і відносних показників змін за статтями балансу та визначення тенденцій розвитку в часі (тренду) показників;

- коефіцієнтного аналізу, за допомогою якого встановлюються взаємозв'язки між показниками на основі розрахунку відношень між статтями балансу та/або іншими абсолютними показниками, які розкриваються у фінансовій звітності.

Результати проведеного дослідження векторів аналізу балансу підприємства узагальнено в табл. 1.

Таблиця 1

**ЗАГАЛЬНІ ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ
БАЛАНСУ ПІДПРИЄМСТВА**

Концептуальні складові аналізу балансу підприємства	Зміст концептуальних складових аналізу балансу підприємства
<i>1</i>	<i>2</i>
Мета аналізу	Надати обґрунтовану характеристику фінансового стану підприємства як його спроможності забезпечити необхідний рівень фінансування господарської діяльності, що характеризується сукупністю показників наявності, розміщення і використання ресурсів підприємства та джерел їх фінансування; оцінити якість господарської діяльності; забезпечити можливість прийняття зваженого управлінського рішення щодо фінансового стану користувачами звітної інформації; надати інформацію для прогнозних розрахунків фінансового стану досліджуваного підприємства
Завдання аналізу	— Проведення оцінки фінансового стану підприємства; — Виявлення тенденцій і закономірностей розвитку підприємства; — Визначення чинників негативного впливу на фінансовий стан підприємства; — Виявлення резервів оптимізації фінансового стану підприємства

1	2
Напрями аналізу	<ul style="list-style-type: none"> — Загальний аналіз активів, зобов'язань і капіталу; — Аналіз ліквідності й платоспроможності; — Аналіз ділової активності; — Аналіз фінансової стійкості; — Аналіз рентабельності
Методи	<ul style="list-style-type: none"> — Вертикального аналізу; — Горизонтального (трендового) аналізу; — Коефіцієнтного аналізу

Дослідження концептуальних складових аналізу балансу підприємства може слугувати основою оновлення методики аналізу фінансової звітності суб'єктів господарювання та розроблення порядку його здійснення в умовах стандартизації національної облікової системи України. Необхідність інноваційних змін у методиці й організації аналізу фінансової звітності підтверджується результатами реформування системи обліку та державним курсом на запровадження міжнародних стандартів фінансової звітності у вітчизняну облікову практику.

Література

1. *Базилінська О. Я.* Фінансовий аналіз: теорія та практика / О. Я. Базилінська. — К.: Центр учбової літератури, 2011. — 328 с.
2. *Баканов М. И., Мельник М. В., Шеремет А. Д.* Теория экономического анализа: Учебник / Под ред. М. И. Баканова. — М.: Финансы и статистика, 2005. — 536 с.
3. *Бутинець Ф. Ф., Мних Є. В., Олійник О. В.* Економічний аналіз. Практикум: Навч. посіб. для студ. вузів / Ф. Ф. Бутинець, Є. В. Мних, О. В. Олійник. — Житомир: ЖІТІ, 2000. — 416 с.
4. Аналіз банківської діяльності: Підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін.; За заг. ред. А. М. Герасимовича. — К.: КНЕУ, 2005. — 599 с.
5. *Ковалев В. В., Ковалев Вит. В.* Финансовая отчетность и ее анализ (основы балансоведения): Учеб. пособие / В.В. Ковалев, Вит.В. Ковалев. — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2004. — 432 с.
6. *Мних Є. В.* Економічний аналіз діяльності підприємства: Підручник / Є. В. Мних. — К.: Київський національний торговельно-економічний університет, 2008. — 514 с.
7. *Попович В. Я.* Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання: Підручник / В. Я. Попович. — К.: Знання, 2008. — 630 с.

8. *Савицкая Г. В.* Анализ хозяйственной деятельности предприятия / Г. В. Савицкая. — Мн.: ИП «Экоперспектива», 1997. — 498 с.
9. *Цал-Цалко Ю. С.* Финансовый анализ. Підручник / Ю. С. Цал-Цалко. — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 566 с.
10. *Чумаченко М. Г.* Трансформація курсу «Економічний аналіз діяльності підприємства»: Наукова доповідь / М. Г. Чумаченко. — К.: КНЕУ, 2001. — 88 с.
11. *Економічний аналіз: Навч. посібник / М. А. Болюх, В. З. Бурчевський, М. І. Горбатов, В. О. Мец; за заг. ред. академіка НАНУ, професора М. Г. Чумаченка.* — К.: КНЕУ, 2001. — 540 с.
12. *Шеремет А. Д., Сайфулин Р. С.* Методика финансового анализа / А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулин. — М.: ИНФРА-М, 1996. — 176 с.
13. П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». [Електронний ресурс]. — Режим доступу:// <http://www.rada.gov.ua>
14. Міжнародні стандарти фінансової звітності. [Електронний ресурс]. — Режим доступу:// <http://www.minfin.gov.ua>

Reference

1. *Bazilins'ka O. Ya.* Finansovyy analiz: teoriya ta praktyka / O. Ya. Bazilins'ka. — К.: Tsentr uchbovoyi literatury, 2011. — 328 s. [in English]
2. *Bakanov M. Y., Mel'nyk M. V., Sheremet A. D.* Teoriya ekonomycheskoho analiza: Uchebnyk / Pod red. M. Y. Bakanova. — М.: Fynansy y statystyka, 2005. — 536 s. [in Russian]
3. *Butynets' F. F., Mnykh Ye. V., Oliynyk O. V.* Ekonomichnyy analiz. Praktykum: Navch. posib. dlya stud. vuziv / F.F. Butynets', Ye.V. Mnykh, O.V. Oliynyk. — Zhytomyr: ZhITI, 2000. — 416 s. [in English]
4. *Analiz bankivs'koyi diyal'nosti: Pidruchnyk / A. M. Herasymovych, M. D. Alekseyenko, I. M. Parasiy-Verhunenka ta in.; Za zah.red. A. M. Herasymovycha.* — К.: КНЕУ, 2005. — 599 s. [in English]
5. *Kovalev V. V., Kovalev Vyt. V.* Fynansovaya otchetnost' y ee analiz (osnovy balansovedeniya): Ucheb. posobye / V. V. Kovalev, Vyt. V. Kovalev. — М.: ТК Velby, Yzd-vo Prospekt, 2004. — 432 s. [in Russian]
6. *Mnykh Ye. V.* Ekonomichnyy analiz diyal'nosti pidpryyemstva: Pidruchnyk / Ye. V. Mnykh. — К.: Kyivys'kyy natsional'nyy torhovel'no-ekonomichnyy universytet, 2008. — 514 s. [in English]
7. *Popovych V. Ya.* Ekonomichnyy analiz diyal'nosti sub»yektiv hospodaryuvannya: Pidruchnyk / V. Ya. Popovych. — К.: Znannya, 2008. — 630 s. [in English]
8. *Savytskaya H. V.* Analiz khozyaystvennoy deyatel'nosti predpryyatiya / H. V. Savytskaya. — Мн.: YP «Экоперспектива», 1997. — 498 s. [in Russian]
9. *Tsal-Tsalko Yu.S.* Finansovyy analiz. Pidruchnyk / Yu.S. Tsal-Tsalko. — К.: Tsentr uchbovoyi literatury, 2008. — 566 s. [in English]

10. *Chumachenko M. H.* Transformatsiya kursu «Ekonomichnyy analiz diyal'nosti pidpryyemstva»: Naukova dopovid' / M. H. Chumachenko. — K.:KNEU, 2001. — 88 s. [in English]

11. *Ekonomichnyy analiz: Navch. posibnyk* / M. A. Bolyukh, V. Z. Burchevs'kyy, M. I. Horbatok, V. O. Mets; za zah. red. akademika NANU, profesora M. H. Chumachenka. — K.: KNEU, 2001. — 540 s. [in English]

12. *Sheremet A. D., Sayfulyn R. S.* Metodyka fynansovoho analyza / A. D. Sheremet, R.S. Sayfulyn. — M.: YNFRA-M, 1996 — 176 s. [in English]

13. P(S)BO 1 «Zahal'ni vymohy do finansovoyi zvitnosti». [Elektronnyy resurs]. — Rezhym dostupu:// <http://www.rada.gov.ua> [in English]

14. Mizhnarodni standarty finansovoyi zvitnosti. [Elektronnyy resurs]. — Rezhym dostupu:// <http://www.minfin.gov.ua> [in English]

Стаття надійшла до редакції 15.05.2013 р.